

مطالعه توصیفی راهکارهای معادل‌گزینی در ترجمه عناوین سوره‌های قرآن کریم،

مطالعه موردی: ترجمه انگلیسی آربری، پیکتال، رادول، سیل و الهالی-خان^۱

مهدی لوائی مقدم^۲

چکیده

مطالعه حاضر، راهکارهای معادل‌گزینی عناوین سوره‌های مبارکه قرآن کریم در زبان انگلیسی بررسی می‌کند. جهت تشخیص راهکارهای به‌کاررفته، پنج ترجمه انگلیسی قرآن کریم با کمک الگوی لپی‌هالم (۱۹۹۷)، مورد بررسی قرار گرفت. ترجمه‌ها را آرتور جان آربری، محمد مارمادوک پیکتال، جان میدوز رادول، جورج سیل و الهالی-خان انجام داده بود. پس از مقایسه مقابله‌ای اسماء‌السور، با معادل انگلیسی آنها و همچنین مقایسه تطبیقی ترجمه‌ها، مشخص شد، اولاً مترجمان به‌جز راهکار «حفظ اسم خاص در زبان مقصد به‌همراه پانوشت»، از همه راهکارهای انتقال اسمی خاص استفاده نکرده‌اند. دوم اینکه میزان کاربرد راهکارها به ترتیب عبارتند از: الف) جایگزینی اسم مبدأ با یک معادل در زبان مقصد ۴۹۳ مورد، ب) حفظ اسم بدون توضیح اضافی ۳۵ مورد، ج) حفظ اسم بدون توضیح اضافی و تطبیق با سیستم آوایی یا واژگانی زبان مقصد ۳۱ مورد، د) حفظ اسم به‌همراه توضیح اضافی ۶ مورد و درنهایت، ه) حذف اسم و انتقال مفهوم آن به‌وسیله اسمی دیگر ۵ مورد. علاوه بر اینها، مشخص شد، هیچ کدام از مترجمان مسلمان، از راهکار حذف اسم مبدأ، استفاده نکرده‌اند؛ این در حالیست، مترجمان غیر مسلمان، جملگی از این راهکار استفاده کرده‌اند.

واژه‌های راهنما: اسم خاص، راهکارهای معادل‌گزینی، عناوین سوره‌های قرآن

۱. این مقاله در تاریخ ۱۴۰۱/۰۶/۲۴ دریافت شد و در تاریخ ۱۴۰۱/۰۹/۲۱ به تصویب رسید.

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مترجمی زبان انگلیسی، گروه زبان انگلیسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه بیرجند، ایران؛ پست الکترونیک: lavaee13601360@gmail.com

۱- مقدمه

قرآن کریم، به‌عنوان کتابی جهان‌شمول، اهمیت ویژه‌ای در بین همه کتاب‌ها دارد. یکی از قسمت‌های مهم این کتاب مقدس، سرفصل‌ها، یعنی عناوین سوره‌های مبارکه می‌باشد. با توجه به اهمیت بالای کتاب مقدس قرآن کریم، بررسی راهکارهای به‌کار رفته در ترجمه عناوین سوره‌های مبارکه آن به زبان مهم انگلیسی، خود دارای اهمیت می‌باشد و ضرورت پژوهش در این زمینه را ایجاب نمود. عناوین سوره‌های قرآن مقدس که در واقع جزء اسامی خاص محسوب می‌شوند، از تنوع زیادی برخوردارند. اسامی سوره‌های قرآن، مجموعه‌ای از حروف مقطعه، نام‌های قبایل، اشیاء، اشخاص، گروه‌ها و همچنین نام‌های آخرتی، اسماء‌الحسنی و غیره می‌باشند. در باب کیفیت نام‌گذاری سوره‌های قرآن، سه نظریه وجود دارد. الف. عادت عرب، معیار نام‌گذاری سوره است، ب. کثرت استعمال، ملاک نام‌گذاری می‌باشد و ج. محتوای سوره، معیار می‌باشد (خامه‌گر، ۱۳۹۷، ص. ۹). کسانی که به حکیمانانه بودن نام‌گذاری سوره‌های قرآن، گرایش دارند، نام سوره‌های قرآن را توقیفی و وحیانی دانسته و معتقدند ارتباط معناداری با هدف و غرض اصلی سوره دارد (خامه‌گر، ۱۳۹۷، ص. ۱۲). با توجه به جایگاه ویژه این عناوین در قرآن کریم، انتقال صحیح آنها به زبان و فرهنگ‌های دیگر، به نوبه خود اهمیت دارد.

در حوزه ترجمه قرآن و مباحث زبان‌شناسی آن، درباره ترجمه واژگان قرآنی، مطالعات بسیاری انجام شده است. در عین حال، به‌طور حتم با توجه به عظمت قرآن، هنوز جای بسیاری برای پژوهش دارد. علاوه بر همه اینها، با تحقیقات به عمل آمده، مشخص شد هیچکدام از این پژوهش‌ها به‌طور خاص، به عناوین سوره‌های مبارکه قرآن نپرداخته‌اند.

موارد ذکر شده و جایگاه مهم عناوین سوره‌ها، لزوم تحقیق در مورد انتقال اسماء‌السور را ایجاب نمود. هدف از انجام این مطالعه، تشخیص و بررسی نوع و میزان

راهکارهای به‌کاررفته در انتقال عناوین سوره‌های قرآن کریم به زبان انگلیسی می‌باشد. جهت انجام این پژوهش، پنج ترجمه انگلیسی قرآن، با کمک مدل لپی‌هالم^۱ (۱۹۹۷)، مورد بررسی قرار گرفت. این ترجمه‌ها توسط آربری (۱۹۵۵)، پیکتال (۱۹۵۱)، رادول (۱۹۷۴)، سیل (۱۷۳۴) و الهالی-خان (۱۹۹۷) انجام شده است. با توجه به نظر کارشناسان حوزه ترجمه قرآن کریم، مسلمان بودن یا نبودن مترجم، در هدف مترجم و بالتبع آن، در انتخاب راهکارهای ترجمه، تأثیرگذار می‌باشد. به‌عنوان مثال، خاورشناس مسیحی، در ترجمه، بیشتر به دنبال پژوهش‌های تاریخی و تبارشناسانه می‌باشد. موارد ذکر شده، علت انتخاب ترجمه‌های پیکره مطالعه حاضر می‌باشد؛ به نحوی که از مترجمان تحت بررسی، سه تن (پیکتال، هلالی و خان)، مسلمان و سه تن (آربری، سیل و رادول)، غیر مسلمان می‌باشند.

۱-۱- سوالات پژوهش

۱. مترجمان زبان انگلیسی، در ترجمه عناوین سوره‌های مبارکه قرآن، از چه راهکارهای معادل‌گزینی، استفاده نموده‌اند؟
۲. کاربرد هر یک از راهکارهای معادل‌گزینی، در ترجمه انگلیسی عناوین سوره‌های قرآن، به چه میزان می‌باشد؟

۲- پیشینه تحقیق

لپی‌هالم (۱۹۹۷)، برای ترجمه اسامی خاص، سه راهکار کلی مطرح نموده است، ۱. اسم خاص، عیناً و بدون تغییر در زبان مقصد حفظ شود. این راهکار به سه شیوه انجام می‌شود، الف. تکرار اسم خاص، بدون تغییر و توضیح اضافی در زبان مقصد، ب. تکرار اسم خاص در زبان مقصد به همراه توضیح اضافی و ج. تکرار اسم خاص در زبان مقصد به همراه مواردی مانند پانوشت ۲. جایگزینی اسم خاص مبدأ. این راهکار به دو طریق انجام می‌شود، الف. جایگزینی با اسم یا معادلی دیگر از زبان مبدأ و ب. جایگزینی با اسم

یا معادلی دیگر از زبان مقصد ۳. حذف اسم خاص که به دو شیوه انجام می‌شود، الف. حذف اسم و انتقال مفهوم به کمک اسم دیگر و ب. حذف هر دو اسم (حری، ۱۳۹۸).

سارکا^۱ (۲۰۰۷)، در تحقیقی، ضمن ارائه الگوی پیشنهادی خویش در زمینه ترجمه اسامی خاص، به بررسی این راهبردها در متون غیر تخیلی می‌پردازد. وی در این پژوهش، به عوامل مؤثر در ترجمه اسامی خاص اشاره می‌کند. به اعتقاد وی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در انتقال این اسامی، هدف ترجمه می‌باشد. از دیدگاه وی، هدف ترجمه، مترجم را در اتخاذ راهبرد انتقال اسامی خاص از زبان مبدأ به زبان مقصد، سوق می‌دهد. شاید بتوان گفت، هدف ترجمه، مهم‌ترین عامل در تعیین خط مشی مترجم، در انتخاب پایبندی به هنجارهای زبان مبدأ (بیگانه‌سازی) و یا زبان مقصد (بومی‌سازی). بعضی از زبان‌شناسان (مانند آگیلرا^۲، ۲۰۰۸)، معتقدند ترجمه اسامی خاص، پیچیدگی زیادی دارد و مترجم در انتقال آنها، مجبور است یکی از دو راهبرد بومی‌سازی (حفظ ساختار متن مبدأ) و یا بیگانه‌سازی (پیروی از هنجارهای زبان مقصد) را انتخاب کند.

درباره ترجمه اسامی خاص، پژوهش‌های کاربردی متعددی انجام شده است. نمونه‌هایی از این تحقیقات عبارتند از:

افروز و ملانظر (۱۳۹۵)، مطالعه با عنوان «راهبردهای ترجمه دوازده دسته از اصطلاحات قرآنی» انجام دادند. آنها در این تحقیق با تمرکز بر راهکارهای ترجمه، سه هدف را دنبال نمودند: تعیین و دسته‌بندی اصطلاحات قرآنی؛ مشخص نمودن راهبردهای استفاده شده از سوی مترجمان با کمک مدل اردودری و ملانظر (۲۰۱۶) بر اساس مدل اگزیلا (۱۹۹۶)؛ تعیین بسامد هر راهکار و ارتباط کارآمدی راهکار با تواتر آن. تعدادی از نتایج این مطالعه عبارتند: چهل درصد اصطلاحات اسلامی قرآن شامل اسامی خاص و ۵۲٪ این نوع اسامی نیز به نام‌های پروردگار اختصاص دارد. راهکارهای

1. Sarka

2. Augillera

کلی «جایگزینی» و «حفظ» به ترتیب بیشترین و کم‌ترین راهکارهای مورد استفاده بودند. از یک سو، راهبردهای فرعی « مترادف» و «ترجمه زبانشناختی» پرکاربردترین و از سوی دیگر، راهبرد «تکرار» و «توضیحات درون‌متنی»، کم‌کاربردترین راهبرد تشخیص داده شدند.

حری (۱۳۹۸)، در مطالعه با عنوان «سخت‌ترجمه‌پذیری اسماء‌الحسنی با تکیه بر الگوهای رایج در ترجمه انگلیسی اسامی خاص» به دشواری‌های ترجمه اسامی الهی پرداخت. وی در تحقیق خویش، اسماء‌الحسنی را با اندکی تسامح، جزء اسامی خاص محسوب می‌نماید. جامعه آماری این تحقیق، اسامی الهی در تعدادی از ترجمه‌های انگلیسی؛ و مدل تحقیقی آن، لپهالم (۱۹۹۷) و بیکر (۱۹۹۲) می‌باشد. نتایج این مطالعه نشان داد، مترجمان در ترجمه اسماء‌الحسنی، عمدتاً از ترجمه معنایی استفاده نموده‌اند. علاوه بر این، به‌طور خاص از جایگزینی با اسمی مشابه و ترجمه تحت‌اللفظی، در ترجمه اسامی خداوند استفاده نموده‌اند.

تا جایی که محقق بررسی نمود، تاکنون تحقیقی به‌طور خاص (منحصراً) درباره عناوین سوره‌های مبارکه قرآن کریم، انجام نگرفته است؛ لذا با توجه به اهمیت اسماء‌السور در قرآن مقدس، تحقیق حاضر انجام شد.

۳- روش پژوهش

جهت انجام این مطالعه، از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی استفاده شد. در ابتدا، مقایسه مقابله‌ای بین عناوین سوره‌های قرآن کریم با پنج ترجمه انگلیسی آنها، صورت گرفت. سپس با کمک الگوی پیشنهادی لپهالم (۱۹۹۷)، راهکارهای به کار رفته از سوی مترجمان، در انتقال این اسامی به زبان انگلیسی، مشخص شد. تحلیل داده‌ها، به‌صورت کیفی و کمی (استفاده از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس، برای محاسبه بسامد کاربرد هر راهکار)، انجام شد.

ترجمه‌های انگلیسی در این پژوهش، به تاریخ‌ها و قرن‌های مختلف، تعلق دارند. مترجمان و تاریخ ترجمه این کتاب‌ها (کتاب‌های انگلیسی قرآن کریم) عبارتند از: آربری (۱۹۵۵)، پیکتال (۱۹۵۱)، رادول (۱۹۷۴)، سیل (۱۷۳۴) و الهلالی-خان (۱۹۹۷).

محمد مارمادوک پیکتال (۱۹۵۱)، مسلمان و اسلام‌شناس انگلیسی، که یکی از ویژگی‌های ترجمه انگلیسی او از قرآن مقدس، نام‌گذاری آن می‌باشد. می‌توان گفت، یکی از علت‌های نام‌گذاری ترجمه وی با عنوان «معنی قرآن»، اعتقاد وی به عدم امکان ترجمه قرآن به زبان دیگر است. آرتور جان آربری، شرق‌شناس انگلیسی و استاد دانشگاه لندن بود که اولین ترجمه انگلیسی او از قرآن مقدس، در سال ۱۹۵۵ میلادی انجام گرفت. این کتاب، فاقد یادداشتهای توضیحی؛ ولی دارای مقدمه درباره اهمیت سبک قرآن می‌باشد. جورج سیل (۱۷۳۴)، اولین مترجم قرآن، از زبان اصلی (عربی) به زبان مقصد (انگلیسی) بود. یکی از ویژگی‌های این ترجمه، مقدمه طولانی و مفصل آن از زندگی پیامبر اسلام (ص)، تاریخ مسلمانان و کشورهای اسلامی می‌باشد. جان میدوز رادول، در سال ۱۹۷۴ میلادی، قرآن را به زبان انگلیسی ترجمه کرد. از ویژگی‌های این ترجمه، می‌توان به ترتیب سوره‌ها برحسب زمان نزول آنها اشاره نمود. محمد تقی‌الدین هلالی و محمد محسن خان نیز در سال ۱۹۹۷ میلادی، ترجمه مشروح انگلیسی از قرآن را انجام دادند.

۴- یافته‌ها

همان‌طور که قبلاً گفته شد، در مدل لپی‌هالم (۱۹۹۷)، برای ترجمه اسامی خاص، سه راهکار ویژه (حفظ، جایگزینی و حذف اسم مبدأ) مطرح شده است.

۴-۱- حفظ اسم خاص

در راهکار حفظ اسم، عین اسم خاص زبان مبدأ، به زبان مقصد انتقال می‌یابد.

مطالعه توصیفی راهکارهای معادل‌گزینی در ترجمه عناوین سوره‌های قرآن کریم ۱۳

این رویکرد در واقع نوعی بیگانه‌سازی را به دنبال دارد؛ لذا از منظر شیوه‌های دوگانه، در ردیف ترجمه مبدأمحور قرار می‌گیرد. هدف استفاده از این راهکار حفظ راهبرد «بیگانه‌سازی» در مقابل «بومی‌سازی» در ترجمه می‌باشد.

۴-۱-۱- حفظ اسم خاص بدون توضیح اضافی

در این روش، نوعی تکرار و نسخه‌برداری از زبان مبدأ به زبان مقصد صورت می‌گیرد. از دیدگاه لادمیرال (۱۹۹۴)، واژه‌های غیرقابل انتقال، نیازی به ترجمه ندارند. در ابتدای بحث، عناوین سوره‌هایی که مترجمان در انتقال آنها، از این راهکار استفاده نموده‌اند، در جدول ۴-۱ به نمایش گذاشته شده است.

جدول ۴-۱- (گزیده‌ای از) داده‌های راهکار حفظ اسم خاص بدون توضیح اضافی در ترجمه عناوین سوره‌های قرآن کریم

نام مترجم	حفظ اسم خاص بدون توضیح اضافی	حفظ اسم بدون توضیح و تطبیق با سیستم آوایی یا واژگانی زبان مقصد
آربری	هُود (Hood)، یس (Ya Sin)، ص (Sad)، ق (Qaf)	إبراهیم (Abraham)، حِجْر (El-Hijr)، جِن (The Jinn)
پیکتال	هُود (Hud)، طه (Taa Haa)، لَقْمَان (Luqman)	یونس (Jonas)، یوسف (Joseph)، إبراهیم (Abraham)، جِن (The Jinn)
رادول	هُود (Houd)، طه (Ta. Ha.)	حِجْر (Hedjir)، ق (Kaf)، نُوح (Noah)، جِن (Djinn)
سیل	هُود (Hud)، أَعْرَاف (Al Araf)، حِجْر (Al Hejr)، سَبَأ (Saba)	لَقْمَان (Lokman)، یونس (Jonas)، إبراهیم (Abraham)، نُوح (Noah)
الهالی-خان	طه (Ta-Ha)، لَقْمَان (Luqman)، یس (Ya-Sin)، ص (Sad)	إبراهیم (Abraham)، نُوح (Noah)، جِن (The Jinn)

۴-۱-۲- حفظ اسم خاص به همراه توضیح اضافی

در این راهکار، مترجم با تکرار اسم خاص مبدأ در زبان مقصد، توضیحی مختصر به آن می‌افزاید. هدف مترجم از این توضیح مختصر، درک بهتر اسم خاص مبدأ، از ناحیه خواننده مقصد می‌باشد. این راهکار در مدل لیپهالم (۱۹۹۷)، به‌عنوان تغییر حداقل نیز شناخته می‌شود. از دیدگاه کویلی (۲۰۰۶)، مترجم در این رویکرد، اسامی بیگانه را دست‌نخورده به متن مقصد منتقل می‌کند. وی برای فائق آمدن بر خلأ اطلاعاتی خواننده، در پانویس یا در متن توضیحاتی مربوط به آن، کلمه می‌افزاید (معاذاللهی، ۱۳۹۰، ص. ۱۶۲).

پس از بررسی ترجمه‌های انگلیسی پیکره تحقیق حاضر، داده‌های ذیل، در ارتباط با این شیوه به‌دست آمد (جدول ۴-۲).

جدول ۴-۲- داده‌های راهکار حفظ اسم به همراه توضیح اضافی در ترجمه انگلیسی عناوین سوره‌های قرآن

نام مترجم	حفظ اسم به همراه توضیح اضافی
آربری	موردی یافت نشد
پیکتال	ق (The letter of Qaaf)، ص (The letter of Saad)
رادول	موردی یافت نشد
سیل	موردی یافت نشد
الهالی-خان	کَوْتَر {Al-Kauthar (A River in Paradise)}، هُوْد { (Prophet) Hud}، یُوْسُف { (Prophet) Joseph}، بُرُوج { (The Big Stars "Buru")}

۴-۱-۳- حفظ اسم خاص در زبان مقصد به همراه پانویس

گاهی اوقات با وجود تکرار اسم خاص مبدأ به همراه توضیح اضافی در متن، معنای اسم به‌طور کامل منتقل نمی‌شود. در این مواقع یکی از راهکارهای انتقال مفهوم، تکرار عینی اسم خاص، در زبان مقصد به همراه توضیح و تعریف در خارج از متن (اغلب

مطالعه توصیفی راهکارهای معادل‌گزینی در ترجمه عناوین سوره‌های قرآن کریم ۱۵

به صورت پانویس) می‌باشد. درحقیقت، در این روش، می‌توان علاوه بر حفظ ساختار و سبک و سیاق متن اصلی، خواننده مقصد را در درک بهتر و کامل‌تری یاری نمود. زمانی که مخاطب، اطلاعاتی درباره اسم مبدأ نداشته باشد یا اطلاعاتش اندک باشد، استفاده از این روش می‌تواند مطلوب باشد.

با بررسی‌های انجام شده توسط محقق، در پنج ترجمه انگلیسی از قرآن کریم، موردی از کاربرد این راهکار، یافت نشد.

۴-۲- جایگزینی اسم خاص مبدأ با یک معادل در زبان مقصد

جایگزینی اسم مبدأ، به چندین روش انجام می‌شود. الف. گاهی اوقات اسم خاص در زبان مبدأ، با اسمی عام در متن مقصد جایگزین می‌شود. نمونه‌ای از این شیوه در ترجمه عنوان سوره مبارکه «طور» مشاهده می‌شود. طُور (نام کوهی خاص در زبان عربی)، به اسم عام «کوه» در زبان انگلیسی برگردانده شده است (آربری و پیکتال: *The Mount* و سیل و الهلالی-خان: *The Mountain*)، ب. تعدادی از اسامی خاص به افراد معروفی ارجاع پیدا می‌کنند که به لحاظ تاریخی یا مذهبی در بسیاری از زبان‌ها شناخته شده‌اند. این اسامی در زبان‌های مختلف، معادل‌های معینی دارند. مترجم در انتقال بهتر این اسامی، از نام‌های شناخته‌شده آنها در زبان مقصد استفاده می‌کند. به عنوان نمونه عنوان سوره مبارکه «مَریم» در همه ترجمه‌های مطالعه حاضر به «Mary» برگردانده شده است و ج. گاهی اوقات مترجم از روش ترجمه و معادل‌یابی مفهوم اسم خاص مبدأ استفاده می‌کند. به عنوان مثال، قَصَص (پیکتال *The Stories*)؛ کَهْف (همه مترجمان *The Cave*)؛ اَنفَال (الهلالی-خان *The Spoils of War*).

راهکار جایگزینی اسم خاص مبدأ، فراوان‌ترین راهکار ترجمه انگلیسی عناوین سوره‌ها در پیکره این پژوهش می‌باشد. با توجه به فراوانی بالای این راهکار، صرفاً نمونه‌هایی از آنها در جدول ۴-۳، به نمایش گذاشته می‌شود.

جدول ۳-۴ - (گزیده‌ای از) داده‌های مربوط به راهکار جایگزینی اسم در ترجمه عناوین سوره‌ها

نام مترجم	راهکار جایگزینی اسم خاص مبدأ با یک معادل در زبان مقصد
آربری	فَاتِحَةَ (The Opening)، مَائِدَةَ (The Table)، رَعْدَ (Thunder)، نَصْرَ (Help)، مَاعُونَ (Charity)
پیکتال	صَفَ (The Ranks)، تَعَابُنَ (Mutual Disillusion)، طَلَّاقَ (Divorce)، تَحْرِيمَ (The Prohibition)
رادول	أَنْعَامَ (Cattle)، حَجَّ (The Pilgrimage)، نُورَ (Light)، شُعْرَاءَ (The Poets)، عَنكَبُوتَ (The Spider)
سیل	فَلَقَ (The Day break)، كَافِرُونَ (The Unbelievers)، زَلْزَلَةَ (The Earthquake)، بَقْرَةَ (The) (Cow)
الهالی - خان	رُؤْمَرُ (The Groups)، دُخَانَ (The Smoke)، غَاشِيَةَ (The Kneeling)، فَتْحَ (The Victory)، مُؤْمِنُونَ (The Believers)

۳-۴- حذف اسم خاص

گاهی اوقات مترجم، اسم خاص به کار رفته در زبان مبدأ را حذف می‌کند. در این حالت، نه به اصل اسم اشاره می‌شود و نه به مفهوم آن (در تحقیق حاضر، از این راهکار، نمونه‌ای یافت نشد).

در پاره‌ای از موارد، مترجم اسم زبان مبدأ را حذف نموده، اما مفهوم آن را بوسیله معادل گزینی اسمی دیگر، منتقل می‌کند. یکی از موارد استفاده این شیوه را می‌توان در ترجمه انگلیسی نام سوره «فَاتِحَةَ» (شروع کردن) مشاهده نمود. رادول (۱۹۷۴)، از معادل انگلیسی «Sura 1» برای انتقال مفهوم این عنوان استفاده نموده است.

جدول ۴-۴ - داده‌های مربوط به راهکار حذف اسم زبان مبدأ در ترجمه عناوین سوره‌ها

نام مترجم	حذف اسم و انتقال مفهوم آن با کمک اسم یا معادلی دیگر
آربری	النَّبَأَ (خبرمهم) The Tiding، رُومَ (رومیان) The Greeks
پیکتال	موردی یافت نشد

رادل	فَاتِحَة (شروع کردن) Sura I, رُوم (رومیان) The Greeks
سیل	رُوم (رومیان) The Greeks
الهالی-خان	موردی یافت نشد

جدول ۴-۵ شامل داده‌های آماری است. در این جدول، تعداد، مجموع و درصد از کل دفعات به کاررفته هر راهکار، به نمایش گذاشته شده است.

جدول ۴-۵- میزان استفاده از راهکارهای معادل‌گزینی در ترجمه انگلیسی عناوین سوره‌های قرآن

راهکار	آربری	پیکتال	رادل	سیل	الهالی- خان	مجموع
حفظ اسم بدون توضیح اضافی	۶	۷	۱۰	۵	۷	۳۵ مورد
حفظ اسم و تطبیق با سیستم آوایی یا واژگانی زبان مقصد	۷	۴	۷	۱۰	۳	۳۱ مورد
حفظ اسم به همراه پانوش	۰	۰	۰	۰	۰	۰ مورد
حفظ اسم به همراه توضیح اضافی	۰	۲	۰	۰	۴	۶ مورد
جایگزینی اسم با یک معادل در زبان مقصد	۹۹	۱۰۱	۹۵	۹۸	۱۰۰	۴۹۳ مورد
حذف اسم و انتقال مفهوم به وسیله اسم یا معادلی دیگر	۲	۰	۲	۱	۰	۵ مورد

۵- بحث

با دقت بیشتر در جداول فوق و همچنین نتایج به دست آمده با مواردی مواجه

می‌شویم که جای بحث دارد:

آربری، واژه انگلیسی congregation را برای عنوان سوره مبارکه «الجمعه» برگزیده است. با مراجعه به فرهنگ لغت مریام - وبستر^۱ معادل‌های واژه congregation عبارتند: ۱- الف. گردهمایی افراد (تجمع): گردهمایی افرادی که برای عبادت و آموزش‌های دینی با هم ملاقات می‌کنند؛ ب. جامعه دینی به‌عنوان، گروه سازماندهی شده افراد معتقد در یک محل جغرافیایی خاص؛ یا انجمن دینی وابسته به کلیسای کاتولیک رم و یا مجموعه‌ای از چند صومعه که بخشی از یک تشکیلات مستقل را شکل می‌دهد؛ ۲- عمل یا نمونه‌ای از گردهمایی یا تجمع: حالت دور هم گردآمدن و ۳- عضو اصلی از مقامات و اعضای رده بالای کلیسای کاتولیک رم که بخش مدیریتی مجلس پاپ را تشکیل می‌دهد (مبارکی و بقایی، ۱۳۹۳، ص. ۱۴۰). با توجه به تعریف‌های واژه congregation، ملاحظه می‌شود که حداقل این واژه نمی‌تواند، آربری را به هدف وی در ایجاد تأثیر برابر بر مخاطب غیر عرب غیر مسلمان که با اسلام آشنایی چندانی ندارد، نایل آورد. از سوی دیگر، برخلاف آربری (مترجم غیر مسلمان)، مترجمان مسلمان (پیکتال و هلالی-خان)، در ترجمه عنوان سوره مبارکه «الجمعه»، راهکار بهتری را انتخاب نموده و با به‌کارگیری راهکار حفظ اسم مبدأ، به روز جمعه اشاره نموده‌اند.

یکی از موارد بحث‌برانگیز دیگر که توسط آربری صورت گرفته است، می‌توان به معادل‌گزینی عنوان سوره مبارکه «آل عمران» اشاره نمود. آربری «The house of Imran» را انتخاب نموده است. سؤال اینجاست، آیا House، معنای دقیق «آل» را می‌رساند؟ با کمی تحقیق می‌توان دریافت، منظور از «آل»، در اینجا فرزندان صلیبی عمران هستند و حتی شاید همسران ایشان نیز در این مفهوم، داخل نیستند؛ اما House، مفهومی عام دارد که از خانه تا خانواده را شامل می‌شود و به‌عنوان معادل بسیار ضعیف می‌نماید.

نتایج به‌دست‌آمده از این تحقیق نشان می‌دهد، پیکتال در ترجمه عناوین

سوره‌های مبارکه قرآن، بیشترین بهره را از راهکار جایگزینی اسم با یک معادل در زبان مقصد، برده است. آنچه مسلم است، این راهکار، تا حد زیادی به شیوایی و رسایی متن و فهم مخاطب جامعه مقصد، کمک می‌کند. علاوه بر این، وی، همانند مترجمان مسلمان دیگر (هلالی-خان)، جانب امانت را رعایت نموده و از راهکار حذف اسم، استفاده ننموده است. این در حالیست که مترجمان غیر مسلمان، از این راهکار (حذف اسم)، استفاده نموده‌اند.

شاید بتوان گفت، پیکتال در بین مترجمان پیکره این تحقیق، بیشترین دقت را در استفاده از راهکار جایگزینی اسم مبدأ با معادلی در زبان مقصد، داشته است. نمونه‌ای از شاهکارهای وی در انتخاب معادل‌های مناسب، توجه وافر وی به معرفه و نکره بودن عناوین سوره‌های قرآن می‌باشد. جواهری (۱۳۹۸)، می‌گوید: «به عقیده صاحب‌نظران ترجمه قرآن کریم، یکی از آسیب‌های ترجمه، نادیده گرفتن انواع الف و لام از جمله الف و لام تعریف در ترجمه است» (جواهری، ۱۳۹۸، ص. ۲۳۳).

البته، بایستی اذعان نمود، در بررسی معادل‌های انتخابی پیکتال (به خصوص در استفاده از راهکار جایگزینی اسم مبدأ با معادلی در زبان مقصد)، به مواردی ابهام‌آمیز هم، برخورد می‌کنیم. به‌عنوان مثال، وی، واژه The Stories را به جای عنوان سوره مبارکه «القصص»، انتخاب نموده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، معادل پیشنهادی پیکتال به معنای داستان‌ها و جمع است. بر همین اساس، بسیاری از پژوهشگران وقایع انبیا را داستان نمی‌نامند. ظاهراً، پیکتال، میان «قصص» و «قصص»، تفاوتی قائل نشده است.

در بررسی راهکارهای معادل‌گزینی عناوین سوره‌های مبارکه توسط سیل، با مواردی مواجه می‌شویم که صحت معادل‌گزینی را دچار تردید می‌نماید. به‌عنوان مثال، سیل، در برگرداندن عنوان سوره «ص» از «S»، استفاده نموده است؛ درعین حال، این مترجم در سوره «الشوری» نیز در برگرداندن «عسق» به جای «س»، از «S» استفاده نموده است؛ لذا این سؤال، مطرح می‌شود، در این صورت، تفاوت «ص» و «س»، چگونه

برای خواننده زبان مقصد مشخص می‌گردد؟!

یکی دیگر از مواردی که می‌توان به‌عنوان انتقاد به معادل‌یابی عناوین سوره‌های مبارکه (به زبان انگلیسی) در ترجمه سیل مطرح نمود، استفاده فراوان از راهکار جایگزینی اسم مبدأ با معادلی در زبان مقصد و تغییر مرتبه گرامری (از واژه به عبارت توضیحی و یا جمله) می‌باشد. استفاده از این راهکار در جایگزینی عناوین، تنها مرسوم نیست، بلکه باعث ساختارشکنی و تنزل ارزش متن مبدأ می‌شود. نمونه‌هایی از معادل‌یابی و استفاده از این راهکار توسط سیل، در جدول ۵-۱ به نمایش گذاشته شده است.

جدول ۵-۱ استفاده از راهکار جایگزینی اسم مبدأ با معادلی در زبان مقصد و تغییر مرتبه گرامری

توسط سیل

معادل	عنوان سوره مبارکه
Those who rank themselves in order	الصفات
She who disputed	المجادله
Those which are sent	المرسلات
Those who tear forth	النازعات
Those who give short measure or weight	المطففين

با بررسی راهکارهای معادل‌گزینی رادول در برگرداندن اسامی سوره‌های قرآن کریم، می‌توان انتقادی مبنی بر استفاده وی از راهکار حذف اسم، بر او وارد نمود. با توجه به نظر کارشناسان حوزه ترجمه قرآن کریم، در فرهنگ اسلامی، هر سوره از سوره‌های قرآن، وجودی متعین است که مسلمانان با آن زندگی می‌کنند و با آن انس می‌گیرند. به همین دلیل، در فرهنگ اسلامی، سوره‌ها به نام شناخته می‌شوند، نه به شماره آنها در مصحف شریف؛ اما در فرهنگ مسیحی این گونه نیست. ایشان اصولاً در ترجمه، هیچ ارتباطی با زبان مبدأ را حفظ نمی‌کنند. در نتیجه، اگر هدف مترجم را در نظر بگیریم، نمی‌توانیم درباره ترجیح یک شیوه بر شیوه‌ای دیگر (در فرایند انتخاب راهکارهای

معادل‌گزینی)، شاخص معتبری به‌دست آوریم. با توجه به توضیحات گفته شده، تا حدودی علت انتخاب راهکار حذف اسم و انتقال مفهوم آن با کمک اسم یا معادلی دیگر توسط مترجمان غیر مسلمان (از جمله رادول) مشخص می‌گردد. با توجه به نتایج و داده‌های جدول ۴-۵، هیچ کدام از مترجمان مسلمان از راهکار یاد شده، در ترجمه عناوین سوره‌های مبارکه قرآن استفاده ننموده‌اند؛ این درحالیست، هر سه مترجم غیر مسلمان از این راهکار استفاده نموده‌اند. با توجه به ارزش فرهنگی و دینی اسم سوره، راهکار نامبرده از بدترین راهکارها می‌باشد. استفاده از این راهکار، علاوه بر اینکه موجب تنزل ارزش فرهنگی و دینی متن مبدأ (قرآن کریم) می‌گردد؛ بلکه باعث نادیده گرفتن اصل امانت در ترجمه می‌شود.

ترجمه محمدتقی الدین هلالی و محمد حسن خان، معروف‌ترین و پرتیراژترین ترجمه انگلیسی قرآن در عربستان می‌باشد (رسولی راوندی، ۱۳۹۶). یکی از شاخصه‌های مهم عملکرد هلالی-خان، در ترجمه عناوین سوره‌های مبارکه، استفاده از توضیحات (در صورت لزوم)، جهت فهم بیشتر خواننده مقصد، می‌باشد. تعدادی از این موارد عبارتند: هود: (Prophet) Hud؛ یوسف: (Prophet) Joseph؛ الضحی: ("After The Forenoon (Sunrise" و الکوثر: (Al-Kauthar (A River in Paradise).

از شاخصه‌های دیگر ترجمه هلالی-خان در برگرداندن عناوین سوره‌های مبارکه، استفاده از دو معادل در زبان مقصد، جهت فهم بهتر خواننده مقصد می‌باشد. تعدادی از این موارد عبارتند: الفجر: The Break of Day or The Dawn؛ التکائر: The piling up- The Emulous Desire؛ الصف: The Row or The Rank؛ والاعراف: The Heights or The Wall with Elevations. همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، هدف مترجم در اتخاذ راهکار معادل‌گزینی تأثیرگذار می‌باشد. می‌توان گفت، هلالی-خان، با توجه به مسلمان بودن آنها، وفاداری به متن مبدأ (قرآن کریم) و فهم درست خواننده مقصد از متن اصلی برایشان از اهمیت بالایی برخوردار است و بالتبع، استفاده از دو راهکار اشاره شده، تا حدودی این هدف را تأمین می‌کند. رسولی راوندی (۱۳۹۶)، درباره این نحوه ترجمه و

استفاده از این نوع راهکارها می‌گوید:

در این نوع ترجمه‌ها، مترجم جهت رفع فاصله زمانی و انتقال بهتر مفاهیم، توضیحاتی را در لا به لای ترجمه و یا داخل پرانتز می‌آورد. شاید یکی از دلایل این که برخی علماء و محققان، ترجمه را تفسیر می‌دانند نیز همین باشد. به هر ترتیب، در این شیوه‌ها، ترجمه وارد حوزه تفسیر می‌شود. استفاده از این روش‌های ترجمه باعث می‌شود مترجمان، با دشواری کمتری در یافتن معادل هم‌ارز رو به رو گردند و دست آنها را برای رساندن بهتر مفهوم باز نگه دارد (رسولی راوندی، ۱۳۹۶، ص. ۱۴۲).

یکی دیگر از ویژگی‌های ترجمه هلالی-خان، همکاری دو مترجم (هلالی و خان) در عمل ترجمه می‌باشد. این ویژگی خود می‌تواند گامی جهت افزایش دقت این ترجمه گردد (رسولی راوندی، ۱۳۹۶).

۶- نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه گذشت، می‌توان گفت، مترجمان پیکره تحقیق حاضر (مسلمان و غیر مسلمان)، برای معادل‌گزینی عناوین سوره‌های مبارکه قرآن، بیشترین بهره را از راهکار «جایگزینی اسم مبدأ با یک معادل در زبان مقصد» برده‌اند. آنچه در این میان مهم است، استفاده صحیح و انتخاب معادل‌های درست (مانند پیکتال که از این بابت از مترجمان موفق بوده است)، می‌باشد؛ و آلا، همان طور که مشاهده شد، بعضی از مترجمان (مانند آربری)، در استفاده از این راهکار چندان موفق نبوده است. این نتیجه با یافته تحقیق صورت گرفته توسط افروز و ملانظر (۱۳۹۵) که درباره اسامی خاص قرآنی انجام شده بود یکسان می‌باشد. همان‌طور که در متن مقاله بیان شد، آنها در تحقیق خویش بدین نتیجه رسیدند راهکار «جایگزینی» بیشترین استفاده توسط مترجمان در اصطلاحات و اسامی خاص قرآنی دارد. با توجه به ارزش فرهنگی و دینی عناوین سوره‌های مبارکه قرآن، به نظر می‌رسد، راهکار حذف اسم و انتقال مفهوم آن به کمک اسمی دیگر، در میان راهکارهای مدل لپی‌هالم، راهکار مناسبی نمی‌باشد. هیچ کدام از مترجمان مسلمان پیکره مطالعه حاضر، از این راهکار، در برگرداندن هیچ یک از عناوین اسماء‌السور استفاده

نموده‌اند؛ این در حالیست، مترجمان غیرمسلمان، جملگی از این راهکار استفاده نموده‌اند و این موضوع خود مؤیدی بر تأثیر هدف مترجم بر انتخاب راهکارهای ترجمه می‌باشد.

۷- منابع:

افروز، م. و ملانظر، ح. (۲۰۱۷). راهبردهای ترجمه دوازده دسته از اصطلاحات قرآنی. فصلنامه مطالعات ترجمه ایران، ۱۴(۵۵).

حری، ا. (۱۳۹۸). «سخت‌ترجمه‌پذیری اسماء‌الحسنی با تکیه بر الگوهای رایج در ترجمه انگلیسی اسامی خاص». *مطالعات ترجمه قرآن و حدیث*، ۶(۱۱)، ۳۷-۶۸.

جواهری، م. ح. (۱۳۹۸). «روش‌شناسی ترجمه قرآن کریم». چ. ۱، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

خامه‌گر، م. (۱۳۹۷). *تفسیر ساختاری قرآن کریم*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

رسولی راوندی، م. ر. (۱۳۹۶). «تحلیل انتقادی ترجمه‌های انگلیسی قرآن کریم در حوزه تأکید»، رساله دکترا، دانشگاه تهران، دانشکده الهیات و معارف اسلامی.

مبارکی، م. و بقایی، ه. (۱۳۹۳). «بررسی دو ترجمه آربری و یوسف‌علی از قرآن کریم بر اساس نظریه تعادل واژگانی بیکر». *فصلنامه تحقیقات علوم قرآن و حدیث دانشگاه الزهراء (س)*، ۲(۲۲)، ۱۳۷-۱۵۷.

معاذاللهی، پ. (۱۳۹۰). «ترجمه ادبیات کودکان: بررسی ترجمه اسامی خاص شخصیت‌ها به‌طور ویژه». *مطالعات ادبیات کودک*، ۲(۲)، ۱۵۳-۱۶۸.

Augillera, E. (2008). *The translation of proper names in children literature*. Retrieved from: <http://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/4666.pdf>.

Al-Hilali, M. T. & Khan, M. M. (1997). *Meaning of the Noble Qur'an in the English language*. Madinah: K, S, A: King Fahad Complex for the Printing of the Holy Qur'an.

Arberry, A. J. (1955). *The Kor'an Interpreted*. Retrieved from: <http://www.iqbalcyberlibrary.net/pdf/QA.pdf>

Ladmiral, j. (1994). *Translation: Theorems for Translation*. Paris: Gallimard.

Leppihalme, R. (1997). *Culture Bumps: An Emperical Approach to the Translation of Allusions*. U.K.: British Library.

Pickthall, M. (1951). *The Glorious Qur'an*. Tehran: Salehi Publications.

Rodwell, J. M. (1974). *Translation of the Koran*. London: Everyman's Library.

Sale, G. (1734). *The Koran: Translated into English from the Original Arabic (n.d.)*. Great Britain: Fredrick Warne.

Sarka, H. (2007). Translation of Proper Names in Non-Fiction Texts. *Translation Journal*, 11 (1). Retrieved from: <http://accurapid.com/journal/39proper.htm>